

ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА ЎЗ-ЎЗИНИ НАЗОРАТ ҚИЛИШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ**Абдулхаев Иброҳим Абдумажид ўғли***Самарқанд Давлат тиббиёт институти, 2-курс талаба*

Phone number: +998993775994

e-mail: ibrohimabdulhayev440@gmail.com

Аннотация

Мақолада талабаларнинг мустақил таълимини ташкил этиш усуллари, унинг турлари, ўз-ўзини назорат қилиш кўникмаларини шакллантиришда мустақил таълимнинг ўрни очиқ берилган. ўз-ўзини назорат қилиш кўникмаларини ривожлантириш даражалари ва мезонлари, уни амалга ошириш босқичлари, мустақил ишлаш кўникма ва малакаларини шакллантириш, талабаларнинг илмий-тадқиқот фаолияти муаммоларини таҳлил қилиш йўллари белгилаб берилди.

Калит сўзлар

мустақил иш, мустақил фаолият, фаоллаштириш, назорат, ўз-ўзини назорат, талаба фаолияти, назорат турлари

Кириш ва долзарблиги. Жаҳон таълим ва илмий-тадқиқот муассасаларида таълим жараёни иштирокчиларининг мустақил ишини такомиллаштириш, талабаларнинг шахсий-касбий, ижодий имконият ва интегратив тафаккурини шакллантириш, онлайн режимда ўқитишнинг педагогик-психологик хусусиятларини аниқлаштириш, тармоқлараро интеграциянинг педагогик-имкониятларини кенгайтириш бўйича илмий-тадқиқот ишлари тизимининг долзарб муаммоларидан биридир. Шу боис, Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонунда мустақил фикрлайдиган, юқори малакали мутахассис кадрлар тайёрлаш тизими акс эттирилган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон Фармонида асосан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепция”сида “... мустақил таълим соатлари улушини ошириш, талабаларда мустақил таълим олиш, танқидий ва ижодий фикрлаш, тизимли таҳлил қилиш, тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш, ўқув жараёнида компетенцияларни кучайтиришга қаратилган методика ва технологияларни жорий этиш, ўқув жараёнини амалий кўникмаларни шакллантиришга йўналтириш, бу борада ўқув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган илғор педагогик технологиялар, ўқув дастурлари ва ўқув-услубий материалларни кенг жорий этиш” кераклиги таъкидланган.

Шу билан бирга, бугунги кунда таълим талабаларнинг мустақил иши компотенталарини ривожлантиришда замонавий дидактик воситалардан фойдаланиш, касбий йўналтирилган таълим мазмунини такомиллаштириш, мультимедиа, ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланиш, талабаларнинг креатив қобилиятларини ривожлантириш, уларнинг мустақил ишини ташкил этиш методикасини такомиллаштириш бўйича илмий-тадқиқотларга ҳамда олий таълим муассасаларида ўқув жараёнини босқичма-босқич кредит-модуль тизимига ўтказишга алоҳида эътибор берилмоқда. Кредит-модуль тамойилида иккита асосий масалага аҳамият берилади: биринчиси талабаларнинг мустақил ишлашини таъминлаш бўлса, иккинчиси талабалар билимини рейтинг асосида баҳолашга қаратилади.

Методлар ва ўрганилганлик даражаси: Бугунги кунда таълим ахборот оқими шиддат билан ривожланаётганлиги сабабли талабаларнинг мустақил таълимини ташкил этиш ҳамда ўз-ўзини назорат қилиш муҳим компонентлардан биридир. Мустақил таълим фаолияти талабага маълумотларни кенгрок, кўпроқ тушунишига, таълим натижалари ўзининг фаоллигига боғлиқлигига, ўз билим ва кўникмаларининг тўғрилигини, шунингдек, босқичма-босқич назорат қилиш техникасини эгаллашга ёрдам беради.

Ўз-ўзини назорат қилиш энг муҳим омиллардан бири бўлганлиги сабабли, талабаларнинг мустақил фаолиятини таъминлаш, муаммоси долзарб мавзуга айланмоқда. Ўз-ўзини назорат қилиш талабалар томонидан такрорланган нарсаларни солиштиришдан иборат жараёндир.

Ўз-ўзини назорат қилиш тузилишида қуйидаги босқичларни ажратиш мумкин:

- 1) талабалар томонидан фаолият занжирини тушуниш ва улар билан дастлабки танишиш якуний натижаларни олиш йўллари, қўлланиладиган иш усуллари ва олинган натижани солиштириш.
- 2) ишнинг бориши ва эришилган натижани намуналар билан таққослаш;
- 3) бажарилган иш натижасини баҳолаш, белгилаш ва таҳлил қилиш
- 4) ўз-ўзини баҳолаш маълумотлари асосида ишни тузатиш ва унинг режасини аниқлаштириш, амалга

ошириш ва такомиллаштириш .

Ўз-ўзини назорат қилиш мустақил таълим фаолиятининг таркибий қисмидир, лекин мустақил фаоллик талабаларда дарҳол пайдо бўлмайди, у ўқитувчи раҳбарлигида таълим жараёнида шаклланади.

Тадқиқот натижалари: Талабаларнинг ўз-ўзини назорат қилиш кўникмаларинининг шаклланиши таълим олишнинг янада фаоллашишига олиб келади.

Талабаларнинг ўз-ўзини назорат қилишни шакллантириш усуллари қуйидагилар

- 1) намуна билан текшириш;
- 2) муаммони қайта ҳал қилиш;
- 3) тескари масалани ечиш;
- 4) муаммонинг ҳолатига кўра олинган натижаларни текшириш;
- 5) муаммони турли усуллар билан ҳал қилиш;
- 6) моделлаштириш;
- 7) исталган натижаларнинг тахминий баҳоси;
- 8) муайян ишни текшириш;
- 9) билвосита параметрлар бўйича олинган натижаларни синовдан ўтказиш .

Демак, ўз-ўзини назорат қилиш кўникмаларини шакллантириш узлуксиз жараёндир. Бу жараённинг барча босқичлари ўқитувчи раҳбарлигида амалга оширилади.

1-жадвал

Талабаларнинг мустақил таълимини ташкил этиш ва ўз-ўзини назорат қилиш кўникмаларини баҳолаш

Мустақиллик нинг таркибий қисмлари	Талабаларнинг асосий кўникмалари	Талабалар соғлиқ % да, муайян малакасининг ринижа вагини дарajangи баҳолаш					
		Баллар					
		0	1	2	3	4	5
Мустақил таълимнинг тапиқл этяги	Умумий интеллектуал кўникмалар (маълумотларни интерпет тармонидан мустақиллигини ва уни аналитз, синтез, тақдослаш ҳамда қайта тилай олгани, АКТ лардан фойдаланиш, ва бешкалар.)	0	22,8	40	34,3	2,8	0
	Педагогик маҳорат (мобил технологиялардан фойдаланиш, нақлимон тармоқлар, адабиётлар билан ишлаш, кулатиш ва бешкалар.)	0	28,6	34,3	34,3	2,8	0
	Мустақил фаолиятни тапиқл этяги ва уни фаолиятлирини	0	74,2	14,3	11,4	0	0
	Ижодий тақриб	0	45,7	28,5	14,3	11,4	0
Мустақил таълим	Касб-хунар кўникмаларини мустақил олти	8,6	74,3	17,1	0	0	0
Ўз-ўзини назорат қилиш	Ҳал қилиш усулини танлаш қобилияти	27,5	45,7	17,1	11,4	0	0
	Ҳал қилиш қобилияти	57,7	23,4	10,3	8,6	0	0
	Ўйри қабул қилинган натижаларини баҳолаш қобилияти	69,7	25,7	4,6	0	0	0

Тажриба талабалар томонидан мустақил ишларнинг моҳиятини тушунишни ва ўз-ўзини назорат қилишни аниқлашдан иборат.

- 89 % талабалар ОТМда мустақил иш учун шарт-шароитлар яратилмаган, деб ҳисоблайди;
- 75% талабалар охириги пайтда мустақил ишларни фақат берилган муддати тугагач бажарадилар;
- 21% узоқ вақт давомида мустақил ишни бошлашга қарор қилади, чунки улар ўзларини хавфли ҳис қилишади;
- 8% вазифани тушунишга ҳаракат қилади, уни диққат билан таҳлил қилади, кейин тез ва кечиктирмасдан ҳаракат қилади;
- 63% талабалар мустақил ишлари натижаларини текширишни билмайди (бу борада биз томонимиздан ишлаб чиқилган мобил илова ижобий натажалар бермоқда);
- 72% вақт ажратишни ва мустақил ишларни режалаштиришни билмайди;
- 81% ўз ишининг боришини назорат қилишни билмайди;
- 42% мустақил ишнинг мақсадини тушунмайди;
- 41% вазифани тушунмайди.

Талабаларнинг атиги 21% мустақил ишни таълимнинг энг жозибали турлари деб номлашган. Жадвалдан кўриниб турибдики, биринчи курс талабалари ўз-ўзини ташкил этишда ҳам, ўз-ўзини тарбиялаш ва ўз-ўзини назорат қилишда ҳам ўз қобилиятларини жуда паст баҳолайдилар. Респондентлар ўз касбий малакаларини эгаллашда энг катта қийинчиликларга дуч келадилар. Талабалар уларни жуда паст (8.6% ва 74.3%) деб баҳолайдилар.

Талабалар ҳам ўз-ўзини назорат қилиш бўйича паст балл: ечим танлаш ва уларнинг қарор натижаларини баҳолаш қобилияти (57,7% ва 69,7% баҳоланган паст балл).

Хулоса: Юқоридаги маълумотлар кўриниб турибдики талабалар мустақил ишларни бажариш ва фаоллаштириш жараёнида кўплаб муаммоларга дуч келмоқда. Бунинг учун биз қуйидаги таклифларни ишлаб чиқдик.

- мустақил ишни рағбатлантириш орқали талабаларнинг қизиқишларини ошириш зарур;
- берилган мустақил иш топшириқларининг мазмунини ва моҳиятини содда ва изчил ҳолатда етказиш;
- талабалар мустақил ишларини электрон шаклда бериш ва шу шаклда қабул қилиш тизимини йўлга қўйиш (қоғозбозликни камайтириш);
- фанларни мазмуни мобил иловалар кўринишига келтириш ва мустақил иш топшириқларини талабаларни тезкор фикрлашга ундайдиган топшириқлар тизими келтириш.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон Фармонида асосан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепция”
2. Hayitova Sh.D. The Contents of Students’ Independent Education and Methods of Implementation// Psychology and education// 2021 58(02) 9-14
3. Hayitova Sh.D Талабалар мустақил таълим олишини фаоллаштириш бугунги давр талаби “Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари” мавзусида конференция материаллари № 32 30 сентябр 2021 йил
4. Асқаров И.Б. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларида тадқиқотчилик кўникмаларини шакллантиришнинг замонавий масалалари. Замонавий таълим. – Т., 2017. №4. – Б.43-49.
5. Асқаров И.Б., Турматов Ж.Т. Олий таълим муассасаларида бўлажак касб таълими ўқитувчиларини тадқиқотчилик фаолиятига тайёрлаш методикаси. - Т.:GOLD PRINT NASHR., 2018.— 80 б.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон Фармонида асосан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепция”си

² Hayitova Sh.D. The Contents of Students’ Independent Education and Methods of Implementation// Psychology and education// 2021 58(02) 9-14